

DIJANA KORAC - MARINA BEUS, *Prošlost u sadašnjosti. Primjeri selektivnoga sjećanja u hodonimima Hercegovine, Crkva na kamenu, Mostar, 2021., 192 str.*

Knjiga *Prošlost u sadašnjosti. Primjeri selektivnoga sjećanja u hodonimima Hercegovine* koautorica Dijane Korac i Marine Beus objavljena je 2021. godine u izdanju Crkve na kamenu. U knjizi se analizira hodonimija u gradovima i općinama Hercegovačko-neretvanske i Zapadno-hercegovačke županije s posebnim osvrtom na ulično nazivlje koje komemorira uspomenu na osobe iz srednjovjekovne hrvatske i bosansko-humske povijesti. Nakon *Sadržaja* (str. 5), *Kratica* (str. 6) i *Uvoda* (str. 7-14) slijedi razrada teme podijeljena u 11 poglavlja, a na kraju se donose popisi izvora i literature (str. 155-181) te imena (str. 183-192).

U prvome poglavlju naslovljenu "Povijest, sjećanje, pamćenje, prostor" (str. 15-28) definirani su osnovni pojmovi koji se tiču tematike ove knjige. Autorice na početku navode kako srednjovjekovna hrvatska i bosansko-humska povijest, koja se nalazi u središtu pozornosti njihova istraživanja, nije bila jednako zanimljiva u različitim društveno-političkim sustavima koji su postojali na prostoru Hercegovine.

Tijekom jugoslavenskoga razdoblja ta grana povijesti bila je zanearena a srpsko srednjovjekovlje služilo je ideologiji integrativnoga jugoslavenstva. S demokratskim promjenama 90-ih godina 20. stoljeća hrvatsko srednjovjekovlje dobiva na značenju, odnosno postaje institucionalno i kulturno ishodište moderne hrvatske nacije što se odrazilo i na uličnu nomenklaturu hercegovačkih gradova i općina s većinski hrvatskim stanovništvom. Kolektivno pamćenje definirano je kao mehanizam koji oblikuje, strukturira i reorganizira kolektivno sjećanje, odnosno selektira događaje i osobe iz prošlosti koje koristi za izgradnju određenoga kolektivnog identiteta, u ovom slučaju nacionalnoga hrvatskog identiteta. Kolektivno pamćenje oblikuje selektivan odnos prema prošlosti kako bi formiralo selektivno sjećanje kao važnu sastavnicu kolektivnog identiteta, pri čemu prostor sa svojim ulicama i trgovima služi kao poligon za manifestaciju odnosa prema prošlosti.

U poglavlju "Pre/imenovanje hodonima u Hercegovini nakon osamostaljenja BiH" (str. 29-35) navodi se da je 90-ih godina prošloga stoljeća u hercegovačkim gradovima i općinama s većinski hrvatskim stanovništvom došlo do radikalne izmjene strukture hodonima, odnosno do zamjene hodonima koji su komemorirali istaknute osobe partizansko-komunističkoga pokreta onima koji odaju počast osobama iz hrvatske nacionalne povijesti. S obzirom na to da "nema identiteta bez kontinuiteta", brojni hodonimi komemoriraju osobe iz hrvatskoga i bosansko-humskoga srednjovjekovlja koje su hrvatske političke elite 90-ih godina 20. stoljeća smatrale "svojima". S druge strane, u općinama s bošnjačkom većinom nije došlo do drastične izmjene strukture hodonima pa je u tim dijelovima Hercegovine i danas od svih osoba koje su komemorirane u nazivima ulica i trgova najzastupljenije ime Josipa Broza Tita, koje je zbog kulta ličnosti za vrijeme socijalističke Jugoslavije bilo prisutno u hodonimiji gotovo svih ondašnjih gradova. Bošnjačkoj političkoj eliti s kraja 20. stoljeća nije bila potrebna radikalna promjena hodonimije zato što su postojeći nazivi ulica i trgova koji datiraju iz osmanskoga vremena svakako bili dio tadašnje nacionalne simbolike, dok se ne distanciranje od jugo-komunističkih obilježja može povezati s time što su nekadašnje komunističke vlasti bosanskohercegovačkim muslimanima priznale vlastiti nacionalni identitet.

"Ulična nomenklatura u Hercegovini u 20. stoljeću - primjer Mostara" (str. 36-53) naslov je poglavlja u kojemu se analizira i prati struktura hodonima najmnogoljudnijega hercegovačkoga grada od vremena austrougarske uprave do osamostaljenja Bosne i Hercegovine. Austrougarske vlasti su prilikom imenovanja ulica i trgova krajem 19. stoljeća odlučile zadržati većinu hodonima iz prethodnog osmanskog razdoblja, čak i u slučaju kada su dvije različite ulice nosile isto ime, te su samo nekolicinu najvažnijih ulica i trgova posvetili pripadnicima habsburške dinastije, a naknadno je (1910.) ulicu dobio i poznati mostarski liječnik Petar Rizzo. Takva se odluka može povezati s (a)nacionalnom politikom Dvojne Monarhije koja je oslanjanjem na muslimansko stanovništvo u Bosni i Hercegovini nastojala oslabiti utjecaj hrvatske i srpske nacionalne ideje. U razdoblju monarhijske Jugoslavije i NDH, većina hodonima je i dalje zadržana uz pravilo da su se nazivi "glavnih" ulica i trgova prethodnoga režima zamjenjivali onima koji su komemorirali istaknute "figure" novoga političkog sustava. Tek je uspostava socijalističke Jugoslavije donijela radikalnu promjenu strukture hodonima te su u skladu s idejom raskidanja s prošlošću uklonjeni tradicionalni nazivi koji su zamije-

njeni imenima istaknutih članova komunističko-partizanskoga pokreta. Kako je prethodno navedeno, politička kretanja 90-ih godina 20. stoljeća donijela su nove promjene u uličnoj nomenklaturi, koje su se očitovale i u radikalnim intervencijama na zapadnoj, većinski hrvatskoj, "strani" Mostara.

U sljedećem poglavlju naslovljenu "Hodonimi u Hercegovini kao indikatori kolektivnog identiteta" (str. 54-62) navode se povijesne osobe čija su imena najzastupljenija na ulicama i trgovima hercegovačkih gradova i općina s hrvatskom većinom. Imena i prezimena 224 osobe nose 405 ulica i trgova. Autorice ističu da 148 hodonima pripada crkvenim osobama zbog posebnoga položaja Katoličke Crkve u povijesti ovih krajeva, a napose za vrijeme ateističkoga komunizma.

"Znamenite osobe srednjega vijeka u hercegovačkoj hodonimiji" (str. 63-72) naslov je poglavlja u kojemu autorice navode da je ukupno 87 hodonima imenovano po 35 osoba iz hrvatskoga i bosansko-humskoga srednjovjekovlja. Ti hodonimi nalaze se u 10 gradova i općina s većinski hrvatskim stanovništvom među kojima prednjači Posušje s 28 hodonima, dok dvije općine s bošnjačkom većinom nemaju niti jedan hodonim imenovan po osobama iz bosansko-humskoga srednjovjekovlja. Osim hrvatskih i bosansko-humskih vladara i velikaša, hercegovačke ulice nose i imena katoličkih svetaca, papa, hrvatskih književnika i umjetnika iz srednjovjekovnog razdoblja.

Potom slijede poglavlja "Kralj Tomislav na vrhu nacionalnoga panteona" (str. 73-89) i "Stjepan Radić uz bok kralja Tomislava" (str. 90-98) u kojima se, između ostaloga, navode razlozi zbog kojih su imena kralja Tomislava i Stjepana Radića najzastupljenija u hercegovačkim hodonimima. Razmatrajući činjenicu njihova komemoriranja u nazivima ulica prijašnjih državnih zajednica, autorice navode kako je kralja Tomislava, zbog saveza sa srpskim knezom Zaharijom i sukobom s Mađarima i Bugarima, slavila i jugoslavenska historiografija, dok je Radićeva orijentacija prema seljaštvu u socijalizmu interpretirana kao klasna borba.

Poglavlje "Neki primjeri recepcije hrvatskoga srednjovjekovlja u Crkvi u Hrvata" (str. 99-107) obrađuje obilježavanje jubilejskoga pokreta *Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvatskoj* koji se održavao od 1975. do 1984. godine, a u svom programu istaknuo je značaj više osoba iz hrvatskoga srednjovjekovlja. Za vrijeme trajanja jubileja isticane su veze Katoličke Crkve s Jelenom Slavnom, Dmitrom Zvonimirom, kneževima Branimirom i Trpimirom te Katarinom Kosača. Dodatno vezivanje vladara iz nacionalne povijesti za katolicizam koji je u

vrijeme komunističke represije snažnije uvezan u identitet hercegovačkih Hrvata, moglo je samo pripomoći zastupljenosti tih osoba u budućoj hodonimiji općina s hrvatskom većinom.

U poglavlju "Srednjovjekovni hrvatski vladari u uličnoj nomenklaturi Hercegovine" (str. 108-129) autorice iznose podatke istraživanja koji pokazuju da deset hercegovačkih gradova i općina komemorira 14 hrvatskih vladara u ukupno 46 hodonima, od kojih je najveći broj evidentiran u Posušju (12), Širokom Brijegu (11) i Mostaru (9), a najzastupljenija su imena vladara Tomislava (11), Domagoja (6) i Petra Krešimira IV. (4).

"Bosansko-humski vladari i velmože u hodonimima Hercegovine" (str. 130-148) naslov je posljednjega poglavlja u kojemu je donesena analiza koja pokazuje da osam hercegovačkih gradova i općina komemorira 11 bosansko-humskih vladara i velikaša u ukupno 28 hodonima. Najveći broj ulica i trgova s njihovim imenima komemoriran je u Posušju (8), Širokom Brijegu (6) te Mostaru (3) i Čitluku (3), dok su "najpopularniji" Katarina Kosača Kotromanić (9), Tvrtko I. (4), Stjepan Vukčić Kosača (3) i Mihajlo Višević (3).

Autorice u "Zaključnim razmatranjima" (str. 149-153) navode da veća zastupljenost hrvatskih srednjovjekovnih vladara, od onih bosansko-humskih, očituje potrebu za ukazivanjem povezanosti hercegovačkih Hrvata s matičnom hrvatskom državom, dok pojavu potonjih u nomenklaturi ulica i trgova objašnjavaju kao potrebu iskazivanja neotuđiva prava Hrvata na Bosnu i Hercegovinu.

Iako je prošlost nepromjenjiva, njezina interpretacija i pogled na prošlost nestalni su i promjenjivi, ovisni o kolektivnom pamćenju koje oblikuje selektivno sjećanje ugrađeno u identitet. Knjiga *Prošlost u sadašnjosti. Primjeri selektivnoga sjećanja u hodonimima Hercegovine* pokazuje primjere promjene pogleda na prošlost u području Hercegovine, a time i promjene same "povijesne istine". Kako je kolektivno sjećanje dio kolektivnog identiteta, ova knjiga kroz analizu hercegovačke hodonimije daje i sliku identiteta hercegovačkih Hrvata, odnosno pokazuje što oni smatraju svojom tradicijom vrijednom čuvanja, ali i što to nastoje kolektivno zaboraviti.

Zvonimir Herceg